АННОТАЦИЯ

8D04110 «Қаржы» білім беру бағдарламалары бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған диссертация

САДВАКАСОВА КАМИЛЛА ГАБИТКЫЗЫ

АВИАЦИЯЛЫҚ КОМПАНИЯЛАРДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ: ТЕОРИЯСЫ, ӘДІСТЕМЕСІ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕСІ

Диссертацияның зерттеу тақырыбы. Диссертациялық зерттеу авиациялық компаниялардағы қаржыландырудың сипатын зерттеуге және Қазақстан Республикасының қаржы жүйесі шеңберінде авиациялық секторға бейімделген қаржы құралдарын табысты енгізу бойынша ұсыныстар әзірлеуге бағытталған. Авиациялық компанияларды қаржыландыру жөніндегі зерттеулер қазіргі әлемде маңызды өзектілікке ие. Авиация саласы жаһандық экономиканың маңызды секторы болып табылады және халықаралық саудада, туризмде және көлікте маңызды рөл атқарады. Авиациялық компанияларды қаржыландыру мамандандырылған теорияларды, әдістемелерді және практикалық тәсілдерді қажет ететін күрделі және көп қырлы процесс.

Авиакомпанияларды қаржыландыру әсіресе пандемия, климаттың өзгеруі және геосаяси шиеленіс сияқты жаһандық сын-қатерлер жағдайында өзекті болды. Бірнеше негізгі аспектілер қарастыруды қажет етеді.

Пандемия және экономикалық құлдырау: COVID-19 пандемиясы авиация саласына қатты әсер етті, бұл жолаушылар ағынының қысқаруына, шекараның жабылуына және авиакомпаниялар үшін айтарлықтай қаржылық шығындарға әкелді. Қаржыландыру компанияларды қолдау және олардың өмір сүруін қамтамасыз ету үшін өте маңызды болды.

Климаттың өзгеруі және тұрақтылық: Климаттың өзгеруі туралы қоғамның хабардар болуы авиация саласына оның қоршаған ортаға тигізетін ізін азайту үшін қысым жасайды. Қаржыландыру тиімдірек технологиялар мен баламалы энергия көздерін зерттеуге қолдау көрсете алады.

Геосаяси тәуекелдер және сауда қақтығыстары: сауда соғыстары немесе санкциялар сияқты геосаяси шиеленіс маршруттарды бұзып, ресурстарға қолжетімділікті шектей алады. Қаржыландыру авиакомпанияларға осы өзгерістерге бейімделуге және балама стратегияларды әзірлеуге мүмкіндік береді.

Технологиялық инновациялар және цифрландыру: Қаржыландыру сонымен қатар компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыра алатын автономды жүйелерді, тиімдірек қозғалтқыштарды және күшейтілген қауіпсіздік жүйелерін қоса алғанда, авиациядағы жаңа технологияларды дамытуға қолдау көрсетеді.

Жалпы алғанда, қаржыландыру жаһандық сын-қатерлер жағдайында авиация саласының тұрақты дамуын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады,

компанияларға өзгерістерге бейімделуге және инновациялық шешімдерді ынталандыруға көмектеседі.

Авиация өнеркәсібі әуе кемелері мен жабдықтарға жоғары күрделі шығындар, жанармайдың қомақты шығындары және әуежай инфрақұрылымын қолдау қажеттілігі сияқты бірегей қаржылық қиындықтарға тап болады. Авиациялық компанияларды қаржыландыруды зерттеу осы қиындықтарды шешуге және оларды жеңудің тиімді стратегияларын жасауға көмектеседі. Оның үстіне, авиация саласына үкіметтік ережелер мен саяси шешімдер қатты әсер етеді. Бұл саладағы зерттеулер реттеу шаралары мен саяси саясаттың авиацияны қаржыландыруға әсерін түсіну үшін, сондай-ақ байланысты тәуекелдерді азайту стратегияларын қалыптастыру үшін өте маңызды.

Авиация – технологияны, инновацияны, кәсіпкерлікті, экономикалық дамуды, инфрақұрылымды қолдауды, демографиялық өсуді және жаһанануға қосқан үлесін біріктіретін дүниежүзіндегі ең жылдам дамып жатқан секторлардың бірі. Бұл сектордағы ілгерілеу оның жылдамдығымен және әртүрлі сипатымен таң қалдырады. Экономикалық өсу және жолаушылар ағыны бүкіл әлем бойынша коммерциялық авиацияның өсуінің екі негізгі көрсеткіші болып табылады. Аймақтағы экономикалық өсу әдетте әуе көлігіне сұраныстың артуына айтарлықтай әсер етеді.

Қиындықтарына қарамастан, авиациялық қаржыландыру жаңа қатысушыларға актив түрі мен шарттары дұрыс таңдалған жағдайда тартымды табысқа қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері. *Зерттеудің мақсаты* – жаһандық сын-қатерлер жағдайында авиакомпанияны қаржыландыруды жақсарту бойынша ғылыми негізделген әдістемелік және практикалық ұсыныстарды әзірлеу.

Келесі *зерттеу мақсаттары тұжырымдалды*:

- Қаржыландыруды анықтаудың теориялық және әдістемелік тәсілдерін негіздеу және әуе компаниялары пайдаланатын кірістердің негізгі құралдары мен көздерін анықтау.
- Авиациялық компанияларды қаржыландыру концепциясының мәнін талдау негізінде оның түпнұсқалық анықтамасын беру.
- «Эйр Астана» тобы үшін негізгі ішкі қаржыландыру көзі ретінде қаржылық нәтижелерге назар аудара отырып, қаржылық есептілікті талдау және авиакомпаниялардың қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеттілігінің негізгі аспектілерін анықтау.
- Лизинг, банктік несиелер және алғашқы көпшілікке орналастыру (IPO) сияқты авиакомпанияларды қаржыландырудың негізгі сыртқы көздерін зерттеу.
- Жасыл қаржыландыруға балама тәсіл ретінде авиакомпаниялар үшін жасыл облигацияларды шығарудың түпнұсқа жол картасын әзірлеу.
- Air Astana тобының әуе кемелерінің паркінде Wi-Fi маршрутизаторларын орнату арқылы қосымша табыс көзін құрудың түпнұсқа

бизнес-жоспарын ұсыну және цифрландырудың авиациялық компаниялардың операциялық тиімділігіне қалай ықпал ететінін зерттеу.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы авиациялық компанияларды қаржыландыруға және дағдарыс жағдайларындағы олардың қызметін көрсетуге қатысты іргелі әдістемелік және қолданбалы мәселелер кешенін тұжырымдамалаудан, теориялық негіздеуден және практикалық шешуден көрінеді.

Зерттеу барысында келесі негізгі ғылыми *нәтижелер* алынды:

– Қаржыландыруды анықтаудың теориялық және әдістемелік тәсілдерінің мазмұны, оның ішінде әуе компаниялары пайдаланатын бастапқы құралдар мен кіріс көздерін құрылымдады.

– Критерийлер таңдалды және негізделді, бұл авиакомпанияны қаржыландырудың түпнұсқалық анықтамасын әзірлеуге әкелді.

– «Эйр Астана» тобының қаржылық есептерін жүйелеу және жалпылау арқылы қаржылық тұрақтылық, өтімділік және төлем қабілеттілігінің негізгі аспектілері анықталып, нақтыланды. Меншікті капитал, операциялық пайда, таза пайда және амортизация сияқты ішкі қаржыландыру көздері талданды, бұл авиакомпаниялардың кәсіпкерлік қызметін жүйелеуге және нақтылауға мүмкіндік берді.

– Авиациялық компаниялар қызметін талдаудың негізгі нәтижелері, атап айтқанда, лизинг, банктік несиелер және IPO сияқты сыртқы қаржыландыру құралдарын пайдалану анықталды. Бұл стратегиялық жоспарларды іске асыру және нарықтың бәсекеге қабілеттілігін қолдау үшін қажетті капиталға қолжетімділікті жеңілдету үшін көрсетілді.

– Авиакомпанияны қаржыландыру үшін жасыл қаржы құралдарын пайдаланудың баламалы құралы ретінде жасыл облигацияларды шығарудың түпнұсқалық жол картасы әзірленді.

– Авиакомпаниялардың қаржылық қызметіндегі цифрландырудың маңыздылығы мен технологиялық трансформацияның әсері атап өтілді, бұл қосымша кіріс көзін құрудың түпнұсқа бизнес-жоспарын ұсынуға әкелді. Нақтырақ айтсақ, бұл Air Astana тобының ұшақтарына Wi-Fi маршрутизаторларын орнатуды қамтиды.

Дипломдық жұмысты қорғауға арналған негізгі мәлімдемелер:

– Авиация саласының компанияларын қаржыландырудың теориялық және әдістемелік аспектілері авиакомпанияларды қаржыландырудың ерекше сипаттамаларын және қаржыландыру көздерін қалыптастыру әдістемесін зерделеу негізінде негізделді.

– Авиакомпаниялардағы қаржылық ресурстарды басқарудың бірегей ерекшеліктерін ашатын авиакомпанияны қаржыландыру тұжырымдамасының түпнұсқалық түсіндірмесі ұсынылды.

– Сандық және сапалық әдістерді қолдана отырып, Қазақстанның авиация саласына жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде авиакомпаниялардың қаржылық көрсеткіштеріне талдау жүргізілді. Бұл «Эйр Астана» тобының төлем қабілеттілігін, өтімділігін және қаржылық

тұрақтылығын бағалауды анықтайтын ішкі қаржыландыру көздері мен аспектілерін анықтады.

– «Эйр Астана» тобының негізгі сыртқы қаржыландыру көздері бағаланды, оның ішінде операциялық және қаржылық лизинг, банктік несиелер және IPO.

– Авиациялық компанияларды қаржыландыру үшін исламдық және жасыл қаржы құралдары сияқты баламалы нұсқаларды пайдалану әдістемесі әзірленді. Сонымен қатар, «Эйр Астана» тобы үшін жасыл облигацияларды шығарудың түпнұсқалық жол картасы ұсынылды.

– Зерттелетін авиакомпания үшін қосымша кіріс көзін құру үшін «Әуе кемелеріне Wi-Fi маршрутизаторларын орнату» бизнес-жоспар әзірленді. Бұл жоспар «Эйр Астана» тобындағы цифрландыру мен технологиялық трансформацияны қолдайды.

Зерттеу нәтижелерінің теориялық үлесі. Зерттеудің теориялық маңыздылығы авиакомпанияны қаржыландыру түсінігінің мәні мен мазмұнына, сондай-ақ қаржыландыру көздері мен құралдарына теориялық көзқарастарды синтездеу мен жүйелеуде жатыр. Ол сондай-ақ қаржылық лизинг концепцияларының спецификалық ерекшеліктерін нақтылауға және бөліп көрсетуге бағытталған. Ұсынылған нәтижелер автордың тұжырымдамалық тәсілін көрсетеді және оны авиакомпаниялар стратегиялық бағдарламаларды әзірлеуде пайдалана алады.

Зерттеудің практикалық үлесі. Зерттеудің практикалық маңыздылығы жаһандану жағдайында авиакомпанияларды қаржыландыруға бағытталған. Зерттеудің қорытындылары мен нәтижелерін қазақстандық авиакомпаниялар дағдарыстық жағдайларда шарлау, халықаралық тәжірибені бейімдеу, исламдық және жасыл қаржыландыру сияқты баламалы қаржы құралдарын енгізу үшін қолдана алады.

Әрбір басылымды дайындауға докторанттың қосқан үлесі. Зерттеу нәтижелері 2020-2023 жылдар аралығындағы Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар мен дөңгелек үстелдердің 15 баяндамасында ұсынылды. Диссертация тақырыбы бойынша 5 ғылыми жұмыс, 4 мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым сапасын қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда жарияланған; Scopus деректер базасына енгізілген журналдағы 1 мақала.

«Әуе тасымалдаушылары үшін инвестициялық басқару моделін әзірлеу» мақаласы авиакомпанияларды қаржыландырудың әлеуметтік аспектілеріндегі ғылыми зерттеулердің негізгі бағыттарын зерттеуге, олардың рөлі мен қызметін, әсіресе өсіп келе жатқан проблемалар контекстінде нақтылауға арналған.

Бірлескен авторлық «Авиациялық компанияларды қаржыландыру тиімділігі және олардың инвестициялық тартымдылығын қалыптастыру» мақаласы авиакомпанияларды қаржыландыруға және олардың инвестициялық тартымдылығын қалыптастыруға әсер ететін негізгі факторларды зерттеуге арналған, докторант теориялық негізді негіздеді. қаржы құралдарын пайдалану үшін.

«Авиакомпаниялардағы инвестициялық процестерді болжау» және «Авиациялық компанияларды қаржыландырудың және инвестициялық тартымдылығының негізгі қағидаттары» мақалалары Қазақстанда авиакомпанияларды қаржыландыруды ықтимал пайдалану бойынша шетелдік тәжірибені зерделеуге және талдауға бағытталған. Бұл мақалалар отандық кеңесшінің ғылыми жетекшілігімен жазылған. Докторанттың пандемия жағдайында қазақстандық авиация саласының қаржылық көрсеткіштері мен тұрақтылығын талдауды зерттеуге арналған «Пандемия жағдайында қазақстандық авиация саласының қаржылық көрсеткіштері мен тұрақтылығын талдау» мақаласына қосқан үлесі. «Әлемдік авиациялық қызметтер нарығының цифрлық трансформациясы («Эйр Астана» АҚ мысалында)», «Жаһандық пандемия және авиакомпаниялардың қаржылық жүйесінің одан әрі дамуы («Эйр Астана» АҚ мысалында)» халықаралық конференциялар материалдарындағы мақалалар. , «Пандемияға (COVID-19) байланысты қаржылық тұрақтылық және «Қазақстандық авиакомпания – Эйр Астана» АҚ мысалында карантиндік шараларды қамтамасыз ету», «Қаржылық талдау және әуе жағдайын жақсарту жолдары «Астана» АҚ COVID-19 пандемиясы жағдайында» және «ҚР авиациясындағы маркетингтік қызмет: «Эйр Астана» АҚ отандық ғылыми кеңесшінің ғылыми жетекшілігімен жазылған.

«Авиацияда блокчейн технологиясын пайдалану» халықаралық конференциялар материалдарындағы мақалалар авиацияда блокчейн технологиясын қолданудың салыстырмалы талдауына арналған; және «Инвестициялық үдерістерді жаңғырту жағдайында авиациялық компанияларды қаржыландыру көздері» жаңғыртудың инвестициялық үдерістерін және авиакомпанияларды қаржыландыру көздерінің қаржылық тиімділігін анықтауға бағытталған. Мақсаты авиациядағы исламдық қаржыландыру және шетелдік тәжірибені зерделеу болып табылатын «Исламдық авиациялық қаржыландыру: теория, құрылым және практика» мақаласы «Transit Economy» журналында жарияланған. Бұл мақалаларды автор өз бетінше дайындап, жазған.

Докторанттың диссертациясында және жарияланымдарында ұсынылған барлық ғылыми нәтижелерді автор өз бетінше алды, тапсырмаларды тұжырымдауды отандық және шетелдік ғылыми кеңесшілер ұсынған. Sc. (экон.), PhD, доцент Нұрмағамбетова А.З. және PhD, доцент Д.Жамшиди ғылыми кеңес беру және диссертациялық зерттеуге жетекшілік ету аясында.